

הכלת מחללי שבת בקהילה: עיון בתשובות של כמה מגדולי החכמים הספרדיים בדורות האחרונים

פרופ' צבי זהר

(מרוקו, אלג'יריה, ישראל, 1892 – 1974)

היחס למחללי שבת בפרהסיא בזמן הזה -- הרב יוסף משאש

למעלת הרה"ג כמה"ר יחיא"ן הרוש ישצ"ו. שלום שלום.

שאלה: ... רבים מעמי הארץ מחללי שבת בפרהסיא, יש מהם בשביל פרנסתם וכו' ויש עשירי עם שכבר הורגלו מנעוריהם בזה וכו' וכו' והצד השווה שבהם, שכלם כאחד מאמינים בה' ועושים מצות צדקה וחסד וכו'. אם אוסרים היין במגעם, או לא? ...

תשובה: [לאחר סקירת המקורות, מסיק:] מצד הדין, אין שום היתר למגען ביין. אמנם, מצינו להם תקנה ממקום אחר, והיא, כי בעוונותינו שרבו להאריך גלותי', רבים עתה עם הארץ המחללים שבתות ה' ומועדי וכו' כו' רוב משאנו ומתננו הוא עמהם, ותמיד עמנו בחברה, נכנסים לבתינו ונכנסים לבתיהם, ולא יש סעודה ומשתה של מצוה ושל רשות, גדולה או קטנה, שלא נשב עמהם יחד, ובפרט בבתיהם, בזבד הבת ובאות ברית ופדיון הבן ובחתונות וכו' וכו'. ואם נבוא לאסור מגען ביין, אפי' ברמז קל ובתנועה קטנה, נצא לריב מהר, ונבעיר אש המחלוקת עד לב השמים, ונגרום נזק גדול בידינו לעצמנו על ידי איבתם ושנאתם. ואפשר שיבעטו אפילו במעט המצוות שעושים. ויכפרו בכל, חלילה. ולכן, ראוי להקל בדבר אפילו מפני השלום לחוד, שגדול כוחו. שמחשש המחלוקת התיירו לדחות איסור דדבריהם בקום עשה, ודאורייתא בשב ואל תעשה. כמ"ש השדה חמד בפאת השדה אות ג' סימן ל"ו, ע"ש. [...]. ומהטעמים הנז', אנו מקילים להעלותם לספר תורה, ולקריות ההפטרה, ולצרפם לעשרה לכל דבר שבקדושה. [\[1\]](#)

שדה חמד

סימן לו

גְדוּלַת הַשְּׁלוֹם שֶׁנֶחֱזַק לְעֲבוֹר אִיסוּר דְּרַבְנָן בְּקוּם עֲשֵׂה מִפְּנֵי הַתּוֹסֵפוֹת (פרק קמא דיבמות, ד"ה ואכתי איצטריך...) עליה דעשה דמצורע עדיף מעשה דעלמא, דגדול השלום. ואמרין בשילוח הקן, דאי לאו 'שלח תשלח' ה"א דמצורע הזה דחי עשה דשלוח, משום דעדיף, דגדול השלום. אמרתי הקדמה זו לסתום בפי האומרים שלא היו יכולים לישבע שלא ליקח שם חכם דורש או מפרש בחיי החכם פלוני; כי בשב ואל תעשה יכולים לעקור דבר מן התורה מפני השלום. וראו, שאם יאמרו בפרטות בשביל ראובן, היה מתרבה הריב והקטטה. לכן, כדי שכל איש יבא על מקומו לשלום, ולא ישמע עוד קול מלחמה במחנה הקהל הנזכר, הוכחרו לישבע על ככה. וכל שכן שאין בזה לבטל את המצוה, כי לא שבעו שלא לשמוע דברי תורה, כי אם שלא יקבלו חכם דורש או מפרש בקביעות כי אם החכם הזקן. [...]. שבועה זו מושכת השלום וביטול המריבה והקטטה ופירוד בין אחים. ובהתרה לא יש שום קיום מצוה. ואת"ל שיש – מה שאינו כן – הרי המצוה היא בעצמה אדעתא דהכי נשבעו מתחלה לבטל מצוה זו בשב ואל תעשה, כדי לקיים מצות השלום. ואם היו רוצים ושומרים השבועה, היה השלום קיים.

גְדוּלַת הַשְּׁלוֹם שֶׁנֶחֱזַק לְעֲבוֹר אִיסוּר דְּרַבְנָן בְּקוּם עֲשֵׂה מִפְּנֵי הַתּוֹסֵפוֹת (פרק קמא דיבמות, ד"ה ואכתי איצטריך...) עליה דעשה דמצורע עדיף מעשה דעלמא, דגדול השלום. ואמרין בשילוח הקן, דאי לאו 'שלח תשלח' ה"א דמצורע הזה דחי עשה דשלוח, משום דעדיף, דגדול השלום. אמרתי הקדמה זו לסתום בפי האומרים שלא היו יכולים לישבע שלא ליקח שם חכם דורש או מפרש בחיי החכם פלוני; כי בשב ואל תעשה יכולים לעקור דבר מן התורה מפני השלום. וראו, שאם יאמרו בפרטות בשביל ראובן, היה מתרבה הריב והקטטה. לכן, כדי שכל איש יבא על מקומו לשלום, ולא ישמע עוד קול מלחמה במחנה הקהל הנזכר, הוכחרו לישבע על ככה. וכל שכן שאין בזה לבטל את המצוה, כי לא שבעו שלא לשמוע דברי תורה, כי אם שלא יקבלו חכם דורש או מפרש בקביעות כי אם החכם הזקן. [...]. שבועה זו מושכת השלום וביטול המריבה והקטטה ופירוד בין אחים. ובהתרה לא יש שום קיום מצוה. ואת"ל שיש – מה שאינו כן – הרי המצוה היא בעצמה אדעתא דהכי נשבעו מתחלה לבטל מצוה זו בשב ואל תעשה, כדי לקיים מצות השלום. ואם היו רוצים ושומרים השבועה, היה השלום קיים.

[1] הרב יוסף משאש, אוצר המכתבים, כרך שני, ירושלים, דפוס המערב, תשכ"ט, סימן א'שב [מהדורה שניה: שם, מכון בני יששכר, 1998]. מיקום התשובה בסדר המכתבים מאפשר לקבוע שהיא נכתבה בשנת 1939.

שמירת שבת בבומביי [מור"מ בהלכה בין הרב עבדאללה סומך (1813 - 1889) והרב אליהו מני (1818 - 1899)]¹

- עוד שאלת:** שהר ח"ר אלייאו מני נר"ו כשהיה בבמביי התיר הוצאה והכנסה ע"י גוי. ועוד התיר לישב בפאלכי ע"י גוי, באומרו דהדרכים שלנו ... שרחבים י"ו אמה נחשבים כרמלית... ובשאלתך, [אם] הדקן הוא כך, או לאוו?
- תשובה:** מתחילה נכתוב לך עיקר הדין, ואח"כ נסביר לך מ"ש ח"ר אלייאו מני נר"ו... דעת מרן ז"ל שאנחנו קיבלנו הוראותיו, דדרכים שהם רחבים י"ו אמה, אע"ג דאין בוקעים בהם ס' רבוא בכל יום, יש להם דין רה"ר. שכן כתב בש"ע ה' שבת סי' שמ"ה סעי' ז, שהביא דעה ראשונה בסתם, שהם ר"ה. ודעה שניה, שאינן נחשבים רה"ר משום שאין עוברים בו ס"ר בכל יום, הביא בשם יש אומרים. וכיון שהביא דעה א' בסתם, הכי ס"ל וגאון עוזינו רבינו חיד"א ז"ל כן הסכים שם בברכ"י, שכן דעת מרן. וכתב ג"כ רבינו החבי"ב ז"ל בשיירי כנה"ג שכן ס' מרן. וגם הר' תוספת שבת ז"ל הכי ס"ל כדעת מרן... איכא פלוגתא בין האחרונים ז"ל בדעת מרן... על כל פנים, הא ודאי דיש לחוש לסברת סירכין תלתא² – רבינו החבי"ב, והרב תוס"ש, ורבינו הברכ"י, דהם פקיע שמיהו... [...]
- ועתה, נכתוב לך מה שהיה לנו משא ומתן עם ידיד נפשי הרב הנזכר [=הרב אליהו מני]... בתחילה, שאלנו אותו: אם כנים אלה הדברים ששמענו עליה [=עליו] דמו"ר [=דמורי רבי] = פנייה מכובדת של הרב סומך לרב מני, שהתרת הפאלכי על ידי גוי, וגם הוצאה והכנסה על ידי גוי?
- והשיב [הרב מני]:
- שכן הוא האמת ולא אכחד, שאני התרתי להם לאנשי באמביי אלו הדברים. יען, שהרב חכם רבי משה פארדו נר"ו [נטריה רחמנא ופרקיה = ישמרנו האל ויושיענו] שהיה דיין בירושלים עם חכם רבי אברהם אשכנזי נר"ו ועכשיו הוא רב באלכסנדריא, וכתב על זה פסק ארוך, והתיר הפאלכי, והתיר הוצאה והכנסה על ידי גוי, וכתב שכן נהגו בכל ערי פראנקיאי. יען שסבירא להו [=שהם סבורים] כסברת יש אומרים' שהביא מרן [=הרב יוסף קארן] ב[שו"ע יורה דעה] סימן שמ"ה, דדרכים שאין בוקעים בהם ששים רבוא בכל יום אינם נחשבים רשות הרבים. וכל שכן, דאפשר לומר, שסברת מרן גם כן היא כך. ומשום הכי [=ומשום כך] התיר הרב הנזכר [=הרב פארדו] אלו שני הדברים, וכתב פסק ארוך על זה, והדפיס אותו בספרו.
- חזרתי [הרב סומך] והשבתי לו,
- שאנן קיים לן בגויה דמר [=אנו מכירים אותך כמי שהינו] מיראי הוראה. ומי הוא דלא יחוש לסרכין תלתא [=לדעתם של שלושת הרבנים הגדולים] שכתבנו לעיל, שכתבו שדעת מרן באלו הדרכים שהם רשות הרבים!?! והיאך שמע לדברי הרב מהר"מ פארדו נר"ו לגבי אלו הגאונים ונגד מוריננו ורבינו חיד"א [=חיים יוסף דוד אזולאי] ז"ל, שאסר [את הנסיעה בשבת ב] פאלכי בפירושו?!
- והשיב [הרב מני]:
- ששוב אדוני אומר לי [=את ביקורתו הפורמלית]!?! אבל תשמע דברי ותודה שהאמת אתי: ואני אגיד לך, שראיתי אנשי במביי, [ל]כל אחד ואחד יש שמשיי [=שמשיה] אחת להגן עליהם מפני השמש -- ששם אינם יכולים ללכת בדרכים בלא שמסיי אפילו רגע אחד -- ונושאים שמסיי בשבת ומעבירים אותה ארבע אמות ברשות הרבים. גם מניחים בחיקם כלי של טוט"ן [=טבק] ומטפחת, וזהו לכל הסברות אסור. דאם נאמר דהדרכים הם רשות הרבים, עוברים [יהודי בומביי] בידים [=באופן אקטיבי] על איסור [כה חמור שענשו בתורה הוא] סקילה... ועל כן סמכת על הרב מהר"מ פארדו נר"ו ועל מנהג פראנקיאי [=אירופה] והתרת להם הפאלכי והוצאה והכנסה על ידי גוי; דאם נאמר דהדרכים הם כרמלית, הרי זה מותר.

¹ הרב עבדאללה סומך, שו"ת זכחי צדק החדשות, ירושלים תשמ"א, סימן צ"ט

² שלושת השרים הבכירים (ראו דניאל ו:ג): חיים בנבנשתי (תורכיה מאה 17), רפאל מייזלש (אירופה מאה 18), חיים יוסף דוד אזולאי (מאה 18)

רבי יוסף חיים בן אליהו אל-חכם (מהר"ח) נולד בבגדד בשנת ה'א תקצ"ה (1835) לערך, ורבו המובהק היה ר' עבדאללה סומך. הוא לא כיהן ברבנות העיר, אבל היה דרשן גדול, ולדרשותיו נאספו אלפים. הוא חיבר עשרות ספרים בכל שטחי התורה, כאשר עיקר פרסומו בא לו מחיבוריו בקבלה ובהלכה. ספרו *בן איש חי* מהווה מעין קיצור שלחן ערוך, כולל דברי קבלה, הלכה ומנהג, והוא נפוץ מאוד בשימוש אצל עדות המזרח עד היום. נוסח התפילה הספרדית הנמצא בשימוש כיום אצל עדות המזרח בא ממנו, ובו הוא הכניס יסודות קבליים מתורת האר"י לתוך התפילה. בספר תשובותיו, רב פעלים, מתגלה המהר"ח כפוסק גדול, אשר השיב לבני עירו וארצו, ואף לקהילות בכל המזרח הרחוק - הודו, סינגפור, צילון, קורדיסטן ועוד ועוד, וחומר הסטורי רב יש בספריו על ההווי בקהילות הללו. הוא ביקר בארץ ישראל והתקבל בכבוד רב ע"י הרבנים והחכמים בארץ. ר' יוסף חיים נפטר בשנת ה'א תרס"ט (1909).

5

הרב יוסף חיים מבגדאד

איך להתייחס למחללי שבת המגיעים להתפלל בבית הכנסת בשנחיי?

10

ש"ת רב פעלים חלק ג - או"ח סימן יב

שאלה מעיר שנגהיי יע"א במחלל שבתות בפרהסיא שעושה מלאכה הן בשלו הן בשל אחרים, אם

יצטרף למנין עשרה, ואם מעלין אותו לס"ת?

ועוד יש לשאול: בישראל, שעוסק בשכר אצל ישראל בבית המסחר שקורין אופיס, והוא שומר

15

שבת כראוי. ורק, מוכרח לבא לאופיס ביום שבת ואומר לגוי שיכתוב כו"כ והגוי כותב; ורק, הישראל

הזה מצוהו לכתוב כו"כ. וגם: הוא הולך ובא בעסק האופיס, אבל אינו עושה מלאכה בידו. מה דינו:

אם יצטרף לעשרה ומעלין אותו לספר תורה?

[...] ועוד יש לשאול, אם יש הפרש בדין בין עליה לס"ת לבין צרופו לעשרה?

ועוד יש לשאול, אם אלו הפסולים שאין מצטרפים לעשרה, רוצים לומר קדיש, אם יכולים, ואם

20

עונים אחריהם אמן? על הכל יורינו ושכמ"ה.

תשובה כל מחלל שבת בפרהסיא, דהיינו, שעושה מלאכה בפני עשרה מישראל, דינו כגוי. ואינו

מצטרף לעשרה. ולא דוקא חלל בפני עשרה, אלא, אפילו לא חלל בפני עשרה – אם חלל במקום גלוי

שנודע לרבים, חשיב חלל בפרהסיא....

25

מדברי השאלה ניכר שאדם זה עושה מלאכה במקום גלוי שנודע לרבים וידע שיתפרסם. אשר

בכה"ג מפורש אפילו לא חלל בפני עשרה חשיב כגוי. וגם נראה מדבריו, שהוא עושה כן בתמידות בכל

שבת והדבר מפורסם.

ועל כן אדם זה שאתה שואל עליו כיון דמחלל שבת בפרהסיא אין לצרפו לעשרה לקדיש

וקדושה וכיוצא.

30

אלא: יהיו עשרה אנשים כשרים מבלעדו. ודבר זה אינו ניכר ונרגש אצלו כדי שיהיה שנאה

ואיבה או חששה דשמא פקר טפי. כי הצירוף הוא נעשה בבית הכנסת דשכיחי רבים, ואתם תשתדלו

בצנעה שימצא אצלכם עשרה אנשים כשרים בלעדי הפסולים; ובנקל תוכלו למצוא כן.

אמנם בעליית ס"ת – אם לא יעלו אותו לס"ת ניכר הדבר אצלו ויולד בזה שנאה ואיבה וגם יש

35

לחוש דפקר טפי; ובפרט זמנים אלו. מיהו יש לדבר זה תקנה לעשות כאשר כתבת¹ ... בזה"ל: אבל

במחלל שבת בפרהסיא או שהוא מבעט במצוה בפירוש, או שאומר בפירוש שאינו מאמין בדברי רז"ל -

- אין להקל בזה. וצריך להזדרז לבלתי יצרפו אותו למנין עשרה ולהעלותו לס"ת בחובת היום. אלא:

¹ [בסה"ק רב פעלים ח"ב או"ח סי' י"א דף ט' ע"א בד"ה, וראיתי להגאון וכו']

יעלה אחר חובת היום בדלוג. ואם יראו הקהל דאיכא איבה ושנאה ומחלוקת אם לא יעלו את זה האיש בראשונה בחובת היום בשבת וי"ט – אה"נ, יעלו זה הפסול בתוך חובת היום. אך, לא תהיה עלייתו משלמת הפרשה בחובת היום, אלא: העולה אחריו, יחזור ויקרא לו החזן הפסוקים שקרא עם זה האיש הפסול. וממילא תהיה עלייתו וקריאתו של זה הפסול כאלו אינה והיה כלא היה. דודאי עדיף טפי לעשות כן בהיכא דרואין שיצא מדבר זה שנאה ואיבה ומחלוקת. ע"כ לשוני שכתבתי שם בס"ד. וכן תעשו גם אתם, והקולות יחדלון.

45

ואשר שאלת שאלה ב', בישראל שעוסק בחול בשכר באופי'ס ומוכרח לבא לאופי'ס ביום שבת ואינו עושה מלאכה בידו כלל ורק אומר לגוי שם שיכתוב כו"כ והגוי כותב כאשר מצוהו. וגם עוד: זה הישראל הולך ובא בעסק האופי'ס, אבל אינו מלאכה בידו.

תשובה: כיון דנזהר שלא לעשות מלאכה בידו, אלא אומר לגוי לעשות, הו"ל איסור דרבנן. דק"ל "אמירה לגוי שבות, כלומר איסור דרבנן, ואין כאן איסור תורה. ולמ"ד 'כתב של גוים אין בו איסור תורה', נמצא זה חשיב שבות דשבות, דהיינו, איסור דרבנן בדרבנן.

וידוע הוא דהא דאמרינן מחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי, היינו מחלל באיסור דאורייתא, אבל

באיסור דרבנן בלבד לא חשיב כגוי, ומצטרף לעשרה ועולה לס"ת, ואע"ג דפסק מרן בא"ח סי' שפ"ה 'ישראל מחלל שבתות בפרהסיא אפילו אינו מחלל אלא באיסור דרבנן הרי הוא כגוי' – התם שאני, משום דאיירי בדין ביטול רשות דהאיסור הוא בענין שבת. אבל בענין שאר מילי אינו חשוב כגוי בחילול דרבנן.... וכן הסכימו כל גדולי האחרונים שם, דאם חלל שבת באיסור דרבנן בפרהסיא אין דינו כגוי, אלא דינו כישראל, וכן הלכה פסוקה אצלינו. ועל כן בנידון השאלה בזה האיש שהוא שומר שבת, ורק מחלל במה שאומר לגוי לכתוב – דהוי איסור דרבנן דאמירה לגוי שבות – אין זה דינו כגוי אלא כישראל גמור. ומצטרף לעשרה ועולה לס"ת בחובת היום.

60 [...]

ומה ששאלתם, אם אלו הפסולים שאין מצטרפין לעשרה רוצים לומר קדיש מהו? ואם עונין הציבור אחריהם אמן?

תשובה: אין יכולים לומר קדיש להוציא הציבור ל"ח. אמנם משום שנאה ואיבה ומחלוקת אל תמנעו אותם מלומר קדיש, ואל תאמרו להם 'אין בקדישים שלכם תועלת'. אלא, תניחום לומר קדיש; ורק: החזן ג"כ יאמר קדיש עמהם כדי להוציא הציבור ל"ח. ונמצא, הציבור יוצאין ל"ח בקדיש החזן ועונין אמן על קדיש החזן. והם אינם מרגישים בזה כדי שיוולד מזה שנאה, יען כי תהיו נוהגים כן כל ימות השנה: החזן יאמר קדיש עם אותם האומרים קדיש אע"פ שהם כשירים, כדי שבעת שיזדמן מאלו הפסולים אינו ניכר הדבר באמירת החזן, כיון דדרכו תמיד לומר קדיש. גם, כאשר ירצו הפסולים לעלות לס"ת יעלו, אך תעשו כאשר כתבתי לעיל, שהחזן חוזר וקורא לעולה הבא אחר הפסול הקריאה שקרא לפסול.

70

סימן י"א

בדין מחלל שבת לענין נגיעה ביון.

לכבוד היקר ונעלה מר ז. ברונר נ"י,
חבר המועצה הדתית
כאן.

חבר יקר!

שחרתני להודיעך מה הם הגדרים והטעמים, למנהג יין נסך כימינו, היות רוב האנשים נוהגים בשמחות לפתוח את הבקבוקים בעצמם וכיוצא.

תשובה: איסור יין נסך, כלומר, יין שנתנסך לעבודה זרה, אינו מנהג, אלא איסור תורה הוא, מדברי התורה בפרשת האזינו: "אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם", ובגמ' ע"ז כט' עא': מקיש יין נסך לזבח, מה זבח כלומר זבח לע"ז אסור בהנאה, אף יין נסך-אסור בהנאה. זה מדובר, כמוכח, ביין עצמו שנתנסך לע"ז אבל אם לא נתנסך לע"ז, לזה קוראים סתם יינם, ואינו אסור מן התורה רק חכמים גזרו עליו ואסרוהו, משום חתנות, כלומר שמא יהיה אדם רגיל לשתות יין שלהם, יבוא להסב עמם על שולחן אחד, ויבוא לקחת מבנותיהם לנשים, והתורה אמרה ולא תתחתן בס, הכל כמו שמפ' בטור וב"י יו"ד סי' קכ"ג, וז"ל שם: יין שנתנסך לע"ז אסור בהנאה וחכמים גזרו על סתם יינם משום בנותיהם ואסרוהו אף בהנאה וכו' ואפי' מגע נכרי ביין שלנו אסור וכו'. ובסי' קיט' כתב הב"י בשם הרשב"א, שמי שעובד ע"ז, ומי שמחלל את השבת בפרהסיא דינו כגוי יעו"ש, ומשום כך אם נגע ביין אוסרו כמו הגוי כמבואר שם ולכן נוהגים אנשים לפתוח בעצמם בקבוקים מחשש שמא יפתחם מי שמח"ש ויאסור היין במגעו כמו הגוי.

ודרך אגב, לא ידעתי, מדוע הביא מרן הב"י דין זה בשם הרשב"א בסי' קיט' ובסי' קכד', ואילו בשולחנו הטהור השמיטו לגמרי, ולא הזכירו אפילו ברמז.

בכל אופן, דבר זה צריך זהירות יתירה, שמא יבוא אדם להשמר מחטא קל של גזירת חכמים, ויפול בחטא חמור של הלכנת פנים ברבים ואיבוד חלקו בעה"ב, ומה גם שהדבר עלול להביא לידי קטטה ומריבה ולעורר שנאה ומאדים, ולכן הבא לזיזה, צריך לעשות את זה בחכמה ובצניעות יתירה, ואם בעל נפש הוא, יגיד שאינו אוהב את היין ולא ישתה כלל.

ובפרט, כאשר איסור זה של מחלל שבת בפרהסיא, מוגדר בתנאים ידועים: (א) לדעת רוב הפוסקים, אינו נקרא מומר וכו' אא"ך הוא מחלל שבת באיסורי תורה, ולדעת הרכה מהם צריך שיהיה חיוב סקילה עי' שד"ח כרך ג' כלל פ"א אות מ' שהאריך להביא מחלוקת הפ"י בענין זה; (ב) ישנם הסוברים שצריך שיחלל שבת בפני עשרה מישראל; (ג) שאותם העשרה יהיו שומרי שבת, אחרת, הרי הם פסולי עדות, כ"כ הגאון רעק"א ז"ל בהגהותיו ליו"ד סי' רמ"ד, וסיים שם ח"ל ואין האדם מחוייב לחקור ולברר אם חלל שבת בפני יח' מישראל ובמלאכה דאוריית', כדי שלא לעורר קטטות ומריבות ואת צנועים חכמה עכ"ל. ועי' ח"א כלל עה' סי' כו', שהרחיק לכת במה שכתב גבי ביטול רשות לענין ערוכ, דלא מקרי מחלל שבת בפרהסיא אם הוא מתבייש לחלל שבת בפני

אדם גדול, גם כתב שהצדוקים בזה"ז, אע"ג, דמחללי שבת באיסור דרבנן דינם כישראל לענין זה **המעשה אבותיהם בידיהם יעו"ש**, ועי' דרכי תשובה שם סק' יב' שכתב משם ה"בנין ציון" שיש להסתפק בפרשעי ישראל שבזמננו, אם יש להם דין מומר, די"ל דהר"ל כאומר מותר, כי רק קרוב למזיד הוא וכו' וי"ל דלא נחשבו למומרים גמורים אע"פ שמח"ש ורק מעשה אבותיהם בידיהם **והם כתינוק שנשבה לבין הגרים יעו"ש**, וכ"כ הגאון בעל מלמד להועיל חאר"ח סי' כט' בשם שר"מ שהאמיריקאים אינם נפסלים ע"י חלול שבת שלהם, מפני שהם כתינוק שנשבה וכו', גם הביא דברי הבנין ציון הנ"ל והגאון משולם זלמן הכהן יעו"ש

ועוד, שהרי כל עוד שלא העידו עליו עדים בפניו וכפני ב"ד אינו נפסל, ואפילו יגיד הוא על עצמו כן, אינו נאמן, דאין אדם משים עצמו רשע, כמבואר בדברי הפוס', א"ך לפי כל האמור, אנשי זמננו, אינם אוסרים, שכן צריכים לדעת במה הם מחללים, ואפילו אם הם מחללים במדי דאוריית', צריך שיחללו בפני עשרה מישראל שאינם מח"ש, ושיעזו לחללו בפני אדם גדול ושידע על קדושת השבת, ולא כמחזיק מנהג אבותיו, ושיעידו עליו שני עדים כשרים בפניו ובפני בה"ד, ורק אז יקרא מח"ש בפרהסיא ואסור היין במגעו.

והנה ידעתי, שעל כל סברא מאלו הסברות ישנם חולקים, אלא שלהיות ואין כאן כי אם איסור דרבנן שגזרו על סתם יינם כנ"ל, וכן גזרו על מחלל שבת שיהיה דינו כגוי לאסור במגעו, הוי תרי דרבנן, ולכ"ע הולכים אחרי המקיל, וראה בספר יביע אומר להגאון הראש"ל שליט"א כחא' יו"ד סי' יא' שהאריך הרחיב בזה כמדתו לכל רוח, ועכ"פ מי שרוצה להחמיר על עצמו ולחוש לדברי המחמירים רשאי, אלא שעליו להתנהג, כאמור, בחכמה ובצניעה, כדי שלא תהיה חומרא דאתי לידי קולא שיבוא לידי קטטה ומריבה ויעורר עליו שנאה ומשטמה.

יובן שכל זה אני אומר, באופן שזה המח"ש בפרהסיא נגע ביין עצמו, שאז אילו היתה נגיעת גוי היינו אוסרים אותו, אבל אם לא נגע בגוף היין ממש, אלא פתח את הבקבוק, או אפילו יצק ממנו לתוך הכוס, אך לא נגע ולא שתה מהכוס, דלגבי גוי אין זה אוסרו, כמו שנבאר, ודאי שגם לגבי ישראל מח"ש אינו אוסר.

והוא דגרסי' בע"ז נט' עב': היא חביאת דחמרא דאשתקל לברוא אתא עכו"ם, אידרי, (פי' רשי' קפ"ץ) אנח ידיה עליה, א"ר פפא, כל דלהדי ברוא, חמרא אסיר, ואידך שרי, ואיכא דאמרי, א"ר פפא, עד הברוא, חמרא אסיר, ואידך שרי, ופי' רשי" שם במסקנא דרבנן לית להו דר"פ, הלכך לית הלכתא כוותיה, וכולו אסור בשתייה ומותר בהנאה, ולדעת התוס' שם, עד הברוא אסור גם בהנאה, ומהברוא ולמטה אסור רק בשתייה, וכ"כ הראש שם, אבל הרמבם בפי' מהלמ"א הל' יוד' כתב שהעליון נאסר אפי' בהנאה, והתחתון מותר אפי' בשתייה, אך הראב"ד השיגו שם, והרדב"ן וכו"מ יישבו דברי הרמבם יעו"ש, והרי"ף כתב בזה"ל: היא חביאת וכו' כל דלהדי ברוא אסיר ואידך שרי. נראה שדעתו לפסוק כדעת הרמב"ם ז"ל, דמה שלמעלה אסור אפילו בהנאה, ומה שלמטה מהברוא מותר אפילו בשתייה, ומדברי הר"ן משמע שהוא מבין דברי הר"ף כל להדי ברוא אסור, היינו בהנאה, ואידך שרי, היינו ג"ד בהנאה וכדעת התו', וכן

מקוה

שו"ת חלק יו"ד

המים

פה

פסקו הטור והב"י בס' קכד', וכ"פ בשו"ע שם סכג' ח"ל: חבית שהיה נקב כצדה ונשמט הפקק מהנקב, והניח הגוי ידו במקום הנקב וכו' כל היין שמראש החבית עד הנקב, אסור בהנאה ושמן הנקב ולמטה, מותר בהנאה ואסור כשתיה, ומה שפסק בסיד' גבי גוי שהוציא את הברזא וכו' מה שיצא אסור בשתיה ומה שנשאר בחבית מותר גם בשתיה, יש לומר דשאני התם, כשהוציא הברזא, לא נגע בידו בין, והרי רק כוחו, לכן מה שיצא מכוחו נאסר כשתיה לבד, ומה שנשאר בחבית מותר לגמרי, ולא אוסרים אותו מטעם ייצוק, כיון שהיוצא עצמו לא נאסר מן הדין אלא מחמת חומרא בעלמא כמ"ש הט"ז שם סק' יג'.

עוד כתב מרן בסיח', בטל הגוי כלי של יין והגביהו ייצק היין אע"פ שלא שכשך נאסר, שהרי היין בא מכוחו. והנה מקור ד"ז מהגמ' שם דף מ' א"ר פפא, גוי אדנא, וישראל אכובא, חמרא אסור. מ"ט, כי קא אתי מכוח גוי קאתי, פי' רש"י, חמרא אסור בהנאה, וכתבו התו' כוחו הוא, ובמאי דלברא גזור, והנשאר בכלי מותר. והנה המחבר סתם וכתב אע"פ שלא שכשך נאסר, אך לא פירש אם נאסר בהנאה כדעת רש"י, או נאסר רק בשתיה כדעת התו', והנה הש"ך בסק' מב' כתב לעיין בריס' קכה', שם כתב המחבר וז"ל: נטל גוי כלי של יין והגביהו, ויצא היין אע"פ שלא שכשך, נאסר בשתיה, שהרי היין בא מכוחו, ומה שנשאר בכלי, אסור גם כן משום ניצוק. א"ך יגיד עליו ריעו, דמה שכתב בסיח' נאסר, היינו בשתיה ולא בהנאה, דהא מקור אחד מהגמרא לשני הסעיפים. אמנם הש"ך שם הרבה להקשות על דברי המחבר מהא דסי' קכד' סיד' שפסק שם דמה שיצא אסור בשתיה, ומה שנשאר בכלי מותר אף כשתיה? וכן נמי קשה מהא דלקמיה סח' גוי שמערה בכלי שבידו, לכלי שביד ישראל, היוצא אסור בשתיה, ומשמע דהנשאר בכלי מותר בשתיה וכמ"ש בסק' טו', ואין לומר, מנ"ל לש"ך להבין כן בדברי המחבר ולהקשות עליו? דילמא הכי קאמר, היוצא אסור בשתיה והנשאר אסור בהנאה? זה אינו, שאם היוצא אינו אסור אלא בשתיה, לא יתכן שהנשאר יאסר בהנאה, דהא אם יש סברא לאוסרו אינו אלא משום ניצוק, כלומר, שחברו עם היוצא הוא הגורם לו איסור ואם היוצא אינו אסור אלא בשתיה כ"ש הנשאר, ולא יהיה הנאסר עדיף מהאוסר, גם אין לומר שהנשאר יהיה נאסר רק בשתיה כמו האוסר דא"ך, לא היה לו למחבר לומר היוצא אסור בשתיה, דמשמע היוצא ולא הנשאר, וכך היה לו לומר סתם "אסור בשתיה", עוד הקשה על זה מהא דסי' קכו' סה' דלא אמרינן ניצוק חיבור אלא ביין שהוא אסור גם בהנאה, ולא כמה שאינו אסור אלא בשתיה, וכיון שהתחתון כאן אינו אסור אלא בשתיה, דין הוא שהעליון יהיה מותר בשתיה, ולמה יהיה אסור? והנה מרן הב"י הביא מחלוקת הפוס' לגבי היוצא, יש אוסרים גם בהנאה ויש אוסרים רק בשתיה, ולענין הלכה הסיק שיש לסמוך על המתיר, בהנאה, אחר שאין זה רק איסור דרבנן, וכן לגבי הנשאר ג"ך, הביא מחלוקת אם זה מותר בשתיה או אסור, והעלה שאע"פ שהוא מדי דרבנן, כיון שרוכ הפוס' מחמירים ומהם הריף והרמבם לכן יש להחמיר, כלומר והוא אסור בשתיה, ומשום כך הוקשה לו להש"ך איך פסק כסי' קכה' סח' להתיר הנשאר בשתיה, הפך מש"ך בריש הסי' לאסור? (יש להעיר על מה שצוה מרן דעת הריף עם זו של הרמבם כאילו הם דעה אחת

ובאמת הם חלוקים, לדעת הרמבם, מש"ך נאסר סתם, היינו בהנאה וכמ"ש הכ"מ שם, ואילו הריף אינו אוסר רק בשתיה?).

העולה מהאמור, שאם הגביה הגוי את הכלי, ויצק ממנו יין לתוך כלי אחר של ישראל, היין היוצא, לכ"ע מותר בהנאה ואסור רק בשתיה, שהוא בא מכוח הגוי, ומה שנשאר בכלי ישנם האוסרים אותו כשתיה וישנם המתירים, ומרן בשו"ע לא נתכררו דבריו, בס' קכד' סיד' ובסי' קכה' התיר אפי' בשתיה, ואילו בריס' קכה' אסר, וכב"י כתב לאסור גם היוצא וגם הנשאר בשתיה ומותרים בהנאה.

אמנם כל זה, מדובר בגוי שהוא עו"ז, אבל אם אינו עו"ז כגון אלו הישמעאלים וכדומה, דינם מפורש בדברי מרן סי' קכד' סז' ח"ל: יש מי שאומר שכל מקום שאמרו ביין שלנו שהוא מותר בהנאה ואסור בשתיה מפני נגיעה שנגע בו הנכרי, כשהיה הנכרי עו"ז, אבל אם היה איסורו בגלל הנכרי שאינו עו"ז שנגע ביין שלנו שלא בכונה, או שטפת על פני החבית, הרי זה מותר בשתיה, וכן כל כיוצא בזה ע"כ. וכתב הש"ך שם סק' יוד', לפי שלא הביא בב"י אלא הרשב"ץ שכ"כ, לכן כתב ד"ז בשם יש מי שאומר, אבל לענ"ד ד"ז ברור וכו' יעו"ש. ובסק' יא' כתב ח"ל: כלומר, ככל מקום דאמרי' אסור בשתיה ומותר בהנאה וכו' וטפח על פני החבית וכו' וכ"ש כוחו, וכל כהאי גוונא דאסור בשתיה משום צד נגיעה, אם היה הגוי אינו עו"ז מותר אף בשתיה יעו"ש.

מכאן אנחנו למדים, שכל הדברים הנאמרים למעלה לא נאמרו אלא לגבי גוי העו"ז, לכן גם העליון וגם התחתון נאסרו בשתיה ולא כאשר הגוי אינו עו"ז, שאז יש להתיר אפילו בשתיה, כיון שלא נגע הגוי בגופו של יין ורק בא מכוחו, ולפי זה כנודן דידן, אשר יהיה זה אע"פ שהוא מחלל שבת בפרהסיא, והרי הוא כגוי, מ"מ לא יהיה גרוע מגוי שאינו עו"ז, ולכן, במקום שגם הגוי בעצמו אינו אוסר בשתיה, ה"ה וכ"ש שגם היהודי אינו אוסר, אא"כ, נגע ממש ביין ולא כאשר פתח את הבקבוק,

או יצק ממנו לתוך הכוסות, ולא שתי מהן, ועי' ט"ז סקלא' שהאריך בזה. וכן מצאתי מפורש בדברי האשכול ה"י י"ן שכתב ח"ל: ובהלכות כ' ישראל מח"ש בפרהסיא עושה יי"ן וכו' וחזי לן, דמחלל שבת ואינו עו"ז, לא גרע מגוי שאינו עו"ז, שכת' הגאונים שיינו ומגעו אינו אסור אלא בשתיה. הב"ד השד"ח כרך ג' כלל פ"ד דף תקק, והגם שהביא שם גם החולקים על זה, הרי הביא שם גם דעת רבים וגדולים הסוברים, שאין איסור כלל, במגעו של ישראל המח"ש בפרהסיא ביין, יעו"ש שהביא שם מערכה לקראת מערכה, ועכ"פ, כיון שזה איסור דרבנן, אזכיר להקל, ומה גם שהרי זה ס"ס, ספק הלכה כמ"ד אין מגעו של מח"ש ביין ערשהו יי"ן, ואת"ל הלכה כמ"ד ערשה, שמה הלכה כמ"ד דוקא כשהוא עו"ז והוא מתהפך ועי' דרכ"ת סי' קכד' סק' יב' שהאריך בזה, וכתב דיש לצרף דעתו של התשב"ץ האומר דמח"ש בפרהסי' אין לו דין מומר לכל התורה אלא בעבודת קרקע, וכיון שיש כמה דעות דס"ל דמח"ש בפר', אינו אוסר יין במגעו כלל, עכ"פ בצרוף כל הנך צדדים יש להקל יעו"ש.

נוסף על כך, הרי רבים וגדולים סוברים, שאין מח"ש בפרהסי' אוסר את היין במגעו כגוי, ראה שד"ח כרך ג' דף תקק' ד"ה 'ואם אוסר היין', שהביא דברי מהר"א

פר מקרה שו"ת חלק יו"ד המים

משאר העבירות, וע"כ צ"ל, דשאני הללו האנוסים לעבד ע"ז, שאם רואים אותם שהם עוברים על אחת מהעבירות, משמע שהם עדין מחזיקים באמונתם החדשה, ודינם כעו"ז, ולכן אוסרים היין במגעם.

אמת הוא, שמרן לא העתיק את דברי הריב"ש כמו: שהם, וז"ל "ה שם בסי" ד... ואם עוברים ברצון על אחת מן העבירות, אפילו בינם לבין עצמם, אם העבירה היא ע"ז, או חלול שבת בפרהסיא, הרי הם כגוים גמורים לכל דבר, ושחיתתם נבי' כשחיתת נכרי, ואוסרים יין במגעם, ואם העבירה היא משאר איסורים, הרי הוא מומר לאותו דבר, ולא לדבר אחר, אך אינו אוסר יין במגעו כיון שאינו כגוי גמור, אמנם היין שבידו אסור וכו' עכ"ל". הרי לך מבואר בדברי הריב"ש שאין מי שעובר על אחת משאר העבירות אוסר יין במגעו, ודלא כמרן הב"י ז"ל ומ"מ כבר כתבתי דאפשר דגם הריב"ש לא דבר אלא באותם אנוסים שיש חשש של ע"ז אבל לא בשאר מח"ש,

אשר מכל זה נראה ברור שהדבר שנוי במחלוקת ומוכרעת לצד ההתיר, ובלא"ה כיון שאיסור זה הוא מדרבנן אוילינן לקולא כנ"ל, ועכ"פ, אף מי שרוצה להחמיר על עצמו, די לו להחמיר במקום שמח"ש נגע בגוף היין עצמו או שתה מהכוס והשאיר בו, אבל אם פתח את הבקבוק, ואפילו יצק מתוכו אל הכוס, לא נאסר, כיון שלא נגע בו ורק בא מכוחו.

ואין לומר, דאכתי, יהיה נאסר מטעם שכשן, דהא אי אפשר לערות מן הבקבוק מבלי שישכשך, וגוי ששכשך, אוסר אע"פ שלא נגע כמ"ש מרן בסי' קכד' סיא', דא"ך, איך התיר מרן בסיח' אם הגוי יצק מהיין אם לא שכשך, והרי כיון שיצק אי אפשר שלא ישכשך? הא ודאי ע"כ צ"ל דלא נקרא שכשן אלא אם כן אחז בבקבוק בחזקה ומשכשך אותו, וכמו שכן כתב מרן במפורש בסי' קכד', ובכ"מ פיב' מהלמ"א דמגביהו ויוצק ממנו לא מקרי שכשן, ואין זה רק נענעו בעלמא, ולדעת חכ"ח שם ד"ה "ועל מה", לא מקרי שכשן אא"כ נגע ביין בידו או באחד מאבריו, אבל בלי נגיעה לא מקרי שכשן.

העולה מהאמור: שאם לא נגע מחלל שבת ביין עצמו, אע"פ שפתח את הבקבוק, ואפילו עירה את היין לתוך הכוסות, אך לא שתה מהן, אין כאן איסור, דאפילו גוי אינו אוסר בכגון זה כ"ש ישראל, אמנם אם שתה מהכוס, או שנגע ביין עצמו, אם נתקיימו כל התנאים הנ"ל, הרי זה אוסר את היין, אך כאמור הצנועים מושכים את ידיהם בצורה צנועה, כך שלא ילבינו פנים בריבים, ולא לעורר מחלוקות ומדנים, וכבר צוה הנביא מיכה (ר' ח') והצנע לכת עם אלהיך, והנלע"ד כתבתי וציי"מ רימ"ן.

שהשיב לשאלו, דיפה הורה, הכל כמבואר בסי' קכד' ס' וסט' ובש"ך שם ובשו"ת שהביא הב"י בסי' קיט' וקכד', מן הכל נשמע דאין איסור במגעו של מח"ש בינו של ישראל וכו', וסיים ח"ל, ולדעתי אין הדבר מקבל אריך, ואין בזה שום חשש ניסוך, וראוי לסמוך על הוראתו בזה להתיר עכ"ל. והמחבר השיג עליו מדברי הב"י בסי' קיט' והריב"ש בסי' ד'. ושוב הביא דברי מהר"מ תאומים בשו"ת אורין תליתאי סי' טל' שנשאל בענין זה והשיב: דבש"ע לא נמצא מפורש אם מחלל שבת עושה יין במגעו, דדבר הרשב"א שבב"י בסי' קיט' דמח"ש יינו יין, אפשר לפרש, דהיין שבידו אסור, ולא מהימן לומר שלא נגע בו נכרי, ואינו מוכרח דמגעו עצמו יעשה יין, אך בתשר' הריב"ש סי' ד' מפורש דאוסר במגעו וכו', ובד"ה "ואני אמרת" כתב בשם מהר"י לאנדא, שהביא בספרו יד יהודה, דברי בה"ג שכתב דמומר לח"ש עושה יין, וכתב על דבריו ובגמרא ובהריף, והרמבם, והראש"י והרשב"א, והרמ"א וכן בשאר פוסקים, לא מצינו זה בשום מקום, דאף דדינו כעו"ז לכל הדברים וכו' אבל להיות עושה יין במגעו דהוא משום לתא דין שנתנסך לע"ז וכו' מה ענין חלול שבת לזה? הא אינו מאמין בה ואינו עובדה לנסך לה יין?.

מבואר מכל זה שרבים וגדולים חושבים שדבר זה לא נזכר לא בדברי הגמ' ואף לא בדברי הפוסקים, וע"כ משום שהם סוברים שדברי הרשב"א שהביא הב"י בסי' קיט' לא נאמרו לענין מגע, אלא לגבי שלא יהיה נאמן, ובוזה יש לישב מה שתמהתי לעיל על דברי מרן הב"י שלא הביא פסק דינו של הרשב"א בשולחננו, משום דבאומרך שדברי הרשב"א לא נאמרו אלא לענין באמנות, לכן בסי' קכד' דלא איירי אלא במגע נכרי, לא הזכיר ענין מח"ש, וע"כ משום דלא ס"ל שיהיה מח"ש אוסר היין במגעו, אמנם בסי' קיט' דקאי בענין באמנות הרי כתב בסו": מי שהוא מפורסם באחת מהעבירות שכתורה חרץ מע"ז וחלול שבת בפרהסיא וכו' נאמן בשאר איסורין. משמע שמי שהוא עו"ז או מח"ש אינו נאמן, והוא פסק הרשב"א ממש. גם מדברי הריב"ש לפ"ד, אין ראיה כלל, משום דאיהו איירי באנוסי אותו הזמן, שנאסרו לע"ז כמפורש בלשון השאלה, ואלה בודאי שאם יש להם אפשרות לצאת מהמקום בכדי לחזור לאמונת אבותיהם, ולא עשו כן, אלא המשיכו להתהלך במנהג הגוים אשר בתוכם, לעו"ז ולחלל שבת בפרהסיא, דין גוים גמורים יש להם וכדאי שיאסרו היין במגעם כדן עו"ז, כי יש לחוש שמא עושים כן בכדי ללכת במנהג אנשי המקום המנסכים אבל שאר יהודים מחללי שבת שלא נחשדו על ע"ז, י"ל שיודה הריב"ש שאין עושים יין במגעם, כיון שזה לא נזכר לא בגמרא, ולא בדברי שאר הפוסקים, וכדברי הנהו גדולים שהביא השד"ח שם, ויש לדקדק את זה מדברי מרן בב"י שהעתיק את דברי הריב"ש בזה"ל: כתב הריב"ש בסי' ד' האנוסים אשר נשארו בארצות השמד כמה זמן ולא יצאו להמלט כאשר עשו רבים, כבר יצאו מחזקת כשרות וכו' ואם עברו ברצון על אחת מהעבירות, אוסרים יין במגעו. ולכאורה יש לתמוה, איפה מצאנו שכל מי שעובר על אחת מכל העבירות, יאסור יין במגעו, והלא גם האוסרים לא אסרו אלא עו"ז ומח"ש, אבל לא אם עברו על אחת

